

LESZEK ZYGNER

Państwowa Uczelnia Zawodowa im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie
<https://orcid.org/0000-0001-9892-7426>

Artykuł recenzyjny: Anna Tomasik, *Działalność społeczna biskupa Adolfa Piotra Szelążka. Ludzie – miejsca – historia*, Siedlce 2016, ss. 366; Waldemar Rozynekowski, *Biskup Adolf Piotr Szelązek w Zamku Bierzgowskim (1946–1950)*, Toruń 2018, ss. 119; Dariusz Zagórski, *Biskup Adolf Piotr Szelązek. Niezatarty ślad, Pelplin–Toruń 2021, ss. 120*

Takiego zainteresowania osobą biskupa Adolfa Piotra Szelążka (1865–1950), jakie obserwujemy w ostatnich latach – zapewne pod wpływem toczącego się w Rzymie procesu beatyfikacyjnego, jeszcze nie było. Aż trudno uwierzyć, że o tej postaci, o której jeszcze do 1989/1990 r. nie mógł się ukazać w oficjalnym obiegu wydawniczym PRL żaden dłuższy tekst biograficzny, a wszelkie fragmenty dotyczące wojennych losów biskupa czy okresu spędzonego w sowieckim więzieniu były skrętnie wykreślane przez urzędy cenzorskie, w ciągu minionego ćwierćwiecza ukazało się już 10 monografii i tomów pokonferencyjnych¹, kilka wydaw-

¹ L. Zygnier, *Biskupa Adolfa Piotra Szelążka koncepcja teologii (studium historyczno-teologiczne)*, Toruń 1998; B.E. Karwowska (red.), *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelązek. Człowiek, Pasterz, Założyciel. Materiały z sympozjum z okazji 50. rocznicy śmierci Założyciela Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, Toruń 1999; B.E. Karwowska, Ks. Bp Adolf Piotr Szelązek. *Wierny świadek Chrystusa*, Podkowa Leśna 2000; B. Karwowska, W. Rozynekowski, L. Zygnier, Ks. Biskup Adolf Piotr Szelązek (1865–1950). *Kapłan – Biskup – Wygnaniec*, Podkowa Leśna 2010; B. Karwowska, W. Rozynekowski, L. Zygnier, *Gdy się kocha Boga, Kościół, swoją Ojczyznę... Adolf Piotr Szelązek (1865–1950)*, Warszawa 2011; A. Tomasik, *Działalność społeczna biskupa Adolfa Piotra Szelążka. Ludzie – miejsca – historia*, Siedlce 2016; L. Zygnier, R. Dmowski (red.), *Sługa Boży Biskup Adolf Piotr Szelązek. Życie, działalność i duchowość*, Ciechanów 2017; W. Rozynekowski, *Biskup Adolf Piotr Szelązek w Zamku Bierzgowskim (1946–1950)*, Toruń 2018; D. Zagórski, *Biskup Adolf Piotr Szelązek. Niezatarty ślad*, Pelplin–Toruń 2021; M. Rospara, *Węgrowianie. Adolf Piotr Szelązek*, Węgrów 2021.

nictw źródłowych², a ponadto kilkadziesiąt artykułów naukowych i biogramów³,

- ² H. Dąbkowski, *Biskup Adolf Piotr Szelązek Pasterz Diecezji Łuckiej. Źródła do biografii*, Warszawa 1998; B. Karwowska, B. Oporowska (opr.), *Mysli wybrane św. Teresy od Dzieciątka Jezus i Ks. Bpa Adolfa Piotra Szelązka. W heroicznym porywie miłości – myśli i rady*, Podkowa Leśna 2007; G. Chajko, *W trosce o Kościół katolicki na Wołyniu. Listy bpa Adolfa Piotra Szelązka do o. Włodzimierza Ledóchowskiego SJ i abpa Bolesława Twardowskiego z lat 1931–1937*, [w:] A. Betlej, J. Skrabski (red.), *Fides ars scientia. Studia dedykowane pamięci Księdza Kanonika Augusta Mednisa*, Tarnów 2008, s. 35–44; A.P. Szelązek, *Pisma*, opr. H. Augustynowicz, W. Rozynkowski, t. 1: *Zapatrzonej w Małą Świętą*, Kraków 2015; t. 2: *Ukochani diecezjalnie... Listy pasterskie*, Warszawa 2016; A.P. Szelązek, *Moralne odrodzenie świata*, Biały Dunajec–Ostróg 2017 (reprint wydania z Mannheim z 1979 r.).
- ³ Zob. np. M. Dębowska, *Szelązek Adolf Piotr*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 19, Lublin 2013, kol. 27–29; też, *Badania biskupa Adolfa Piotra Szelązka nad majątkiem i uposażeniem duchowieństwa katolickiego na ziemiach polskich*, „Archiwa, Biblioteki, Muzea Kościelne” 2000, nr 74, s. 49–63; też, *Biskup Adolf Piotr Szelązek wobec totalitaryzmów XX w.*, [w:] M. Krzysztofiński, J. Wolczański (red.), *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu dwóch totalitaryzmów (1917–1990)*, t. 1, Rzeszów–Stalowa Wola–Lwów 2015, s. 153–169; R. Dzwonkowski, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRR 1939–1988*, Lublin 2003, s. 559–563; M.M. Grzybowski, *Adolf Piotr Szelązek, biskup łucki. W 45. rocznicę śmierci (1950–1995)*, „Studia Płockie” 1996, nr 24, s. 187–193; tenże, *Duchowieństwo diecezji płockiej*, t. 2, Płock 2010, s. 27–30; tenże, *Szelązek Adolf Piotr*, [w:] R. Bender i in. (red.), *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce R–Ż*, Lublin 1995, s. 100–101; M.M. Grzybowski, L. Zygmunt, *Episkopat płocki w latach 1075–2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015, s. 424–428; B.E. Karwowska, *Proces i uwięzienie ks. biskupa Adolfa Piotra Szelązka*, [w:] W. Polak, W. Rozynkowski, M. Białkowski, J. Kufel (red.), *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci Księdza Jerzego Popiełuszki Toruń 16–17 X 2009 r.*, Toruń 2010, s. 158–167; K. Krasowski, *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 233–236; J. Nikolajew, *Więzienne losy księdza biskupa Adolfa Piotra Szelązka*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2006, nr 52/53, s. 181–197; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 200; A.J. Papierowski, *Ksiądz Adolf Piotr Szelązek – działacz społeczny, sufragan płocki, biskup łucki (1865–1950)*, „Notatki Płockie” 2013, 58, nr 3 (236), s. 9–17; K.R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 201–212; W. Rozynkowski, *Biskup Adolf Piotr Szelązek*, [w:] M. Krotofil, W. Rozynkowski (red.), *Słownik biograficzny powiatu toruńskiego*, t. 4, Toruń 2019, s. 122–135; tenże, *Ks. biskup Adolf Piotr Szelązek – biskup wygnaniec w Zamku Bierzgowskim*, [w:] W. Polak, W. Rozynkowski, M. Białkowski, J. Kufel (red.), *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci Księdza Jerzego Popiełuszki Toruń 16–17 X 2009 r.*, Toruń 2010, s. 168–177; tenże, *Ks. bp Adolf Piotr Szelązek (1865–1950) – biskup wygnaniec, pochowany w kościele św. Jakuba*, [w:] K. Mikulski, P. Oliński, W. Rozynkowski (red.), *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, Toruń 2014, s. 354–368; tenże, *Ksiądz biskup Adolf Piotr Szelązek – wierny Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie*, [w:] P. Nowogórski, W. Polak, W. Rozynkowski (red.), *Rocznik Księdza Jerzego*, t. 2, Toruń–Górk 2016, s. 47–76; tenże, *Szelązek Adolf Piotr (1865–1950)*, [w:] K. Mikulski (red.), *Toruński słownik biograficzny*, t. 6, Toruń 2010, s. 175–176; *Szelązek Adolf Piotr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 47, Warszawa–Kraków 2011, s. 622–627; D. Zagórski, *Stopień heroicznego cnót w życiu Sługi Bożego biskupa Adolfa Piotra Szelązka*, [w:] T. Moskal, M. Nabozny (red.), *W przestrzeni słowa i czasu. Księga Jubileuszowa dla Księdza Profesora Jana Walkusza*, Lublin 2020, s. 911–923; J. Zając, *Obywatel Adolf Piotr Szelązek, „Niepodległość i Pamięć”* 2016, 23, nr 1 (53), s. 233–251; L. Zygmunt, *Adolf Piotr Szelązek (1865–1950)*, [w:] R. Łatka (red.), *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 2, Warszawa 2021, s. 410–419; tenże, *Biskup Adolf Piotr Szelązek – polski kanonista końca XIX i pierwszej połowy XX wieku*, [w:] S. Godek, D. Makiła, M. Wilczek-Karczewska (red.), *W kręgu nowożytnej i najnowszej historii ustroju Polski*, Warszawa 2010, s. 285–302; tenże, *Więzień i wygnaniec. Ostatni okres działalności ordynariusza łuckiego biskupa Adolfa Piotra Szelązka (1945–1950)*, [w:] R. Łatka (red.), *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „Judowej”*, t. 2, Warszawa 2022, s. 127–149; tenże, *Wkład biskupa Adolfa Piotra Szelązka w przygotowanie konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską (1925)*, [w:] D. Makiła, M. Wilczek-Karczewska (red.), *Z historii ustroju i konstytucjonalizmu Polski. Księ-*

nie mówiąc już o różnych publikacjach adresowanych do szerszego grona odbiorców⁴. Nie ma więc wątpliwości, że postać tego wybitnego syna Podlasia, rodem ze Stoczka Łukowskiego (urodzonego 30 lipca 1865 r.), a wychowanego w Węgrowie, kapłana diecezji płockiej (wyświęconego 26 maja 1888 r.) oraz profesora (od 1893 r.) i rektora miejscowego seminarium duchownego (1909–1918), a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pierwszego biskupa pomocniczego diecezji płockiej (1918–1925), ordynariusza diecezji łuckiej na Wołyniu (1925–1950), więzionego w Kijowie od stycznia 1945 r. do maja 1946 r. i następnie przymusowo wysiedlonego do Polski, zmarłego na wygnaniu w Zamku Bierzgłowskim pod Toruniem (9 lutego 1950 r.), nie tylko przeżywa prawdziwy renesans, ale staje się przedmiotem badań coraz młodszego pokolenia historyków, teologów oraz reprezentantów innych dziedzin nauki. Spośród prac, które ukazały się w ostatnich latach, chciałabym zwrócić uwagę na trzy publikacje.

Pierwsza z nich, autorstwa Anny Tomasik, absolwentki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, napisana pod kierunkiem ks. profesora Waldemara Żurka, a wydana przez Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej UNITAS, poświęcona jest działalności społecznej biskupa Szelążka. Praca ta obejmuje cztery rozdziały i opiera się na bardzo bogatym materiale źródłowym. Na początku została przedstawiona biografia biskupa z uwzględnieniem głównych obszarów jego działalności oraz szczegółową analizą jego osobowości. Jest to dość obszerny fragment pracy, co wynikało z faktu – jak pisze Anna Tomasik – że w biografii biskupa łuckiego „obecnych jest tak wiele ludzi i miejsc o wyjątkowym znaczeniu, iż nie można było tego przemilczeć” (s. 304). To właśnie w tym rozdziale najbardziej staje przed nami jak żywa postać Adolfa Szelążka, którą Autorka kreśli bardzo sugestywnie: „hrabia, doktor, przyjaciel papieża, wybitny prawnik, erudyta [...], a przecież prosty, dobry człowiek o podlaskich korzeniach. Tak samo potrafiący słuchać i rozmawiać z księciem Radziwiłłem, marszałkiem Piłsudskim, jak też z biednym, głodnym Borysem czy Józefem, którym gradobicie zniszczyło cały plon i dobytek, a za kilka lat trzeba będzie im błogosławić na drogę, gdy wsiądą do wagonów z dziesiątkami tysięcy wygnanych na Sybir. Dogadywał się z każdym, świetnie wpasowując się w język i mentalność [...] rozmówcy. Wśród wrogów budził podziw, aż po niepewność i strach. Wśród współpracowników, kapła-

ga jubileuszowa dedykowana w osiemdziesiąt rocznicę Urodzin Profesora Mariana Kallasa, Warszawa 2018, s. 901–910.

⁴ Dla przykładu wskażę tu na następujące publikacje: A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płoczzanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002, s. 579–580; H. Augustynowicz, *Kalendarium życia Ks. Biskupa Adolfa Piotra Szelążka założyciela Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, Podkowa Leśna 2010; *Szelążek Adolf Piotr*, [w:] *Leksykon polskich świętych, błogosławionych i sług Bożych*, Kraków 2015, s. 302–303; W. Rozynkowski, *Z Łucka do Zamku Bierzgłowskiego – o Słudze Bożym ks. biskupie Adolfie Piotrze Szelążku (1865–1950)*, [w:] W. Rozynkowski, M. Strzelecka, M. Targowski (red.), *Znani i nieznan. Ludzie regionu kujawsko-pomorskiego*, Toruń 2015, s. 99–112; H. Augustynowicz, *Śladami Sługi Bożego bpa Adolfa Piotra Szelążka ze Stoczka Łukowskiego do ziemi toruńskiej*, Toruń 2016; J. Mielniczek, *Węgrów, miasto moje, a w nim...*, Węgrów 2021, s. 119.

nów i podopiecznych – uznanie, zaufanie i szacunek” (streszczenie z obwoluty). Przytoczony fragment jest jedynie kwintesencją biografii bohatera tej pracy szczególnie opisanej w pierwszym jej rozdziale. Poza drobnymi potknięciami i nieścisłościami – jak na przykład informacji na temat rzekomego doktoratu z prawa kanonicznego, z którym Szelażek w 1907 r. wrócił z Petersburga do Płocka (s. 25) – niemało w tym rozdziale ważnych spostrzeżeń czy wręcz odkryć. Do tych ostatnich zaliczyłbym m.in. przytoczenie aktu zawarcia związku małżeńskiego rodziców biskupa (po raz pierwszy w literaturze przedmiotu), z którego wynika, że 20 listopada 1862 r. w kościele parafialnym w Łukowie miejscowy organista i zarazem ojciec przyszłego biskupa łuckiego, Stanisław Szelażek, poślubił Mariannę Gregoriew, córkę jegry Teodozego i Emilii z Wróblewskich, urodzoną i zamieszkałą w Żelechowie (s. 19). Dodajmy, że z ustaleń ks. Zdzisława Czumaja z Drohiczyzna wynika, że matka biskupa, której akt zgonu odnalazł on w aktach parafii prawosławnej w Siedlcach⁵, pochodziła z rodziny prawosławnej i to raczej przybyłej z Rosji, choć szczegóły zawarte w jej akcie zgonu wskazują, że do Cerkwi prawosławnej należała tylko nominalnie, a faktycznie była katoliczką. Stąd zawarła ślub w Kościele katolickim i również trójka jej synów, którzy przyszli na świat ze związku ze Stanisławem Szelażkiem, była ochrzczona w obrządku katolickim.

Kolejna część pracy Anny Tomasiak ukazuje biskupa Szelażka jako wychowawcę, nauczyciela, duchowego ojca kapłanów diecezji płockiej i łuckiej, a także wielkiego przyjaciela młodzieży. Rozdział ten rozpoczyna się omówieniem kwestii z zakresu teorii wychowania, w tym zasad wychowawczych, na które polscy biskupi okresu międzywojennego, w tym również ordynariusz łucki, zwracali szczególną uwagę, uwrażliwienie wiernych na zagrożenia, jakie niósł ze sobą socjalizm, radykalny ruch chłopski, wolnomularstwo, coraz silniej dające o sobie znać w ówczesnej Europie systemy totalitarne, ale również obecny w sferze społeczno-wychowawczej ateizm, materializm oraz wszechobecna laicyzacja. Autorka umiejętnie wydobywa te akcenty, które dotyczyły kształcenia kandydatów do kapłaństwa w okresie, kiedy Polska znajdowała się jeszcze w niewoli narodowej (Adolf Szelażek był wówczas profesorem, ojcem duchownym, a następnie rektorem seminarium w Płocku), od tych, które niosły ze sobą wyzwania lat 20. i 30. (wtedy jako ordynariusz łucki Szelażek odpowiadał za całokształt formacji podległego mu duchowieństwa). Sporo uwagi Autorka poświęciła również wychowaniu młodzieży oraz wskazaniom kierowanym przez biskupa do jej wychowawców. Stosunek ordynariusza łuckiego do młodzieży ukazała przez pryzmat jego twórczości epistolarnej, osadzonej w szerokim kontekście działań ówczesnego polskiego episkopatu, co zasługuje na szczególne podkreślenie.

W rozdziale trzecim zostały opisane kwestie dotyczące szkolnictwa, a dokładnie mówiąc – aktywności Adolfa Piotra Szelażka w różnych obszarach szkolnic-

⁵ Z. Czumaj, „Szelażkówna” na terenie diecezji drohiczyńskiej, [w:] L. Zygmier, R. Dmowski (red.), *Sługa Boży Biskup Adolf Piotr Szelażek. Życie, działalność i duchowość*, Ciechanów 2017, s. 149–150.

twą i oświaty, z niezbyt chyba szczęśliwie dołączonym na końcu podrozdziałem na temat dorobku naukowego biskupa (i to całego dorobku naukowego). Autorka w tej części pracy analizuje kolejno działalność swego bohatera jako wykładowcy w seminarium mohylewskim, a także jego działalności o charakterze administracyjnym w Kolegium Duchownym w Petersburgu, w seminarium duchownym w Płocku, troskę o powstanie i organizację szkoły rzemiosł w Płocku, o seminarium duchowne w Łucku oraz o seminarium dla unitów w Dubnie, a także kwestie dotyczące powołania i organizacji Wyższego Instytutu Kultury Religijnej w diecezji łuckiej.

Rozdział czwarty – najobszerniejszy – dotyczy działalności charytatywnej i społecznej biskupa Szelażka. Rozpoczyna go fragment mówiący o stosunku biskupa do członków swojej rodziny oraz więzi łączących go z rodzinami osób mu bliskich oraz znajomych. Następnie ukazana została troska pasterza łuckiego o rozwój życia zakonnego (wspólnot zakonnych) na terenie diecezji łuckiej oraz w innych częściach kraju. W kolejnych dwóch podrozdziałach Autorka opisała zaangażowanie Adolfa Szelażka na rzecz ludzi pracy, w tym jego działalność w Stowarzyszeniu Robotników Chrześcijańskich w Płocku, a także jego udział w tworzeniu i animowaniu działalności stowarzyszeń katolickich diecezji płockiej i łuckiej, na czele z Akcją Katolicką. Kolejny fragment dotyczy zaangażowania Szelażka – głównie jako kapłana diecezji płockiej w kwestię opieki duszpasterskiej nad polską emigracją zarobkową, zarówno tymi, którzy opuszczali rodzinne strony sezonowo, wyjeżdżając głównie do Prus i innych krajów europejskich, jak i tymi, którzy udawali się za pracą „za morze”. I wreszcie ostatni podrozdział dotyczy działalności Adolfa Szelażka w różnych towarzystwach dobroczynnych, poczynając od Płockiego Towarzystwa Dobroczynności, funkcjonującego od 1882 r., któremu prezesował w latach 1909–1918. Biskup Szelażek – jak pisze Autorka – chętnie włączał się w działalność charytatywną, w swoich odezwach i listach pasterskich apelował o pomoc i sam tę pomoc osobiście organizował wszystkimi dostępnymi mu środkami, zwłaszcza w okresie I wojny światowej, podczas wielkiego kryzysu gospodarczego, klęsk żywiołowych lat 20. i 30. (m.in. powodzi, gradobicia, suszy) czy w latach prześladowań i represji ludności polskiej na Ukrainie.

Pracę Anny Tomasik wieńczy aneks, w którym zamieściła ona 12 dokumentów źródłowych, bardzo obszerna bibliografia oraz dokumentacja fotograficzna. Wybrane przez Autorkę dokumenty to zarówno pisma samego biskupa, jak i bliżej nieznane wielu czytelnikom dokumenty i relacje na jego temat. W tej części pracy nie ma jednak materiałów dotyczących jego działalności w diecezji płockiej, co oczywiście nie było konieczne i co nie wpływa na ogólną, bardzo dobrą ocenę omawianej pracy. Takie studium było niewątpliwie od lat oczekiwaną publikacją, która ukazała wielostronną i owocną działalność bohaterskiego pasterza Kościoła polskiego pierwszej połowy XX w.

Kolejna z publikacji, autorstwa profesora Waldemara Rozyńskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zatytułowana *Biskup Adolf Piotr Sze-*

Łązek w Zamku Bierzgłowskim jest syntetycznym omówieniem ostatniego okresu życia pasterza łuckiego (1946–1950), który spędził on pod Toruniem, w dawnym zamku-klasztorze pokrzyżackim w miejscowości Zamek Bierzgłowski. We wstępie do tej pracy Autor słusznie uzasadnia jej powstanie, zauważając, że „do tej pory brakowało pełniejszego opracowania poświęconego właśnie temu okresowi życia biskupa”, co oczywiście nie oznacza, że w dotychczasowej literaturze przedmiotu nie było opracowań na temat ostatnich trzech lat życia biskupa Szelażka. Jednak samo „odwołanie się do bierzgłowskiego okresu życia Sługi Bożego jest niezwykle ważne”, gdyż „miejscowości Zamek Bierzgłowski oraz Toruń są wyjątkowe zarówno w biografii biskupa, jak i w pamięci o jego osobie i przerażają się w miejsce jego kultu” (s. 12). W książce odnaleźć można liczne cytaty zaczerpnięte z twórczości biskupa oraz świadectwa i relacje osób go wspominających. To niewątpliwie ważny walor omawianej pracy, która dzięki temu ukazuje postać pasterza łuckiego jako „osobę żywą”, osadzoną w konkretnej historycznej rzeczywistości, która do końca swoich dni pozostała wierna swemu pasterskiemu powołaniu.

Praca Waldemara Rozyńskiego została podzielona na pięć rozdziałów. W pierwszym rozdziale znalazła się krótka biografia biskupa do maja 1946 r., a rozpoczyna ją ważny dla mazowieckich jego dziejów tekst *Od Stoczek Łukowskiego do Płocka*, po czym ukazana została działalność biskupa w diecezji łuckiej, jego kult, jaki żywił do św. Teresy od Dzieciątka Jezus, założenie zgromadzenia sióstr tereżanek, wojenne losy biskupa, jego aresztowanie i pobyt w więzieniu w Kijowie. W rozdziale drugim, zatytułowanym *Pierwsze dni wolności*, Autor omówił starania o uwolnienie biskupa z sowieckiego więzienia, jego przymusową deportację do Polski w 1946 r. oraz kolejne stacje jego wygnańczej drogi: Lwów, Przemyśl, Kielce, Warszawę, Toruń oraz przybycie do Zamku Bierzgłowskiego. Rozdział trzeci poświęcony został ogólnej charakterystyce życia biskupa na wygnaniu, w tym jego urzędowej działalności jako ordynariusza łuckiego. Zachowana spuścizna po Kurii Diecezjalnej Łuckiej, która od 1946 r. została zorganizowana w Zamku Bierzgłowskim, a obecnie przechowywana jest w zbiorach Ośrodka Archiwów, Muzeów i Bibliotek Kościelnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, okazała się dla tego rozdziału pracy wyjątkowo owocna. To tu pojawia się również wiele znanych osób, w biografjach których wątki znajomości z biskupem Szelażkiem były do tej pory jedynie wzmiankowane, czego przykładem może być postać profesora Politechniki Warszawskiej Antoniego Ponikowskiego czy profesora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Karola Górskiego. W kolejnej części Waldemar Rozyński – wykorzystując m.in. kroniki klasztorne – omówił ostatnie chwile życia pasterza łuckiego, jego chorobę, moment śmierci i uroczysty pogrzeb, który odbył się w lutym 1950 r. w kościele św. Jakuba w Toruniu, z udziałem ówczesnego prymasa Polski, arcybiskupa Stefana Wyszyńskiego. Niezwykle ważny – jak podkreślił sam Autor – jest piąty rozdział omawianej pracy, w którym dokonał on syntetycznej próby ujęcia kwestii pamięci o biskupie

łuckim. Jak czytamy we wstępie: „pokazuje on ciąglą i żywotną pamięć o biskupie, od momentu jego śmierci. Na przestrzeni minionych kilkudziesięciu lat, od śmierci biskupa, pamięć ta nigdy nie wygasła. [...] Była ona pielęgnowana w różnych środowiskach. Ostatnie lata pokazują nam również, że pamięć oraz swoiste dziedzictwo Sługi Bożego inspirują coraz więcej osób” (s. 12), czego najlepszym dowodem są również prace powstałe na jego temat w ostatnich latach.

Jedną ze wspomnianych prac poświęconych postaci bohaterskiego pasterza Kościoła na Wołyniu jest książka ks. profesora Dariusza Zagórskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, cenzora-teologa w etapie diecezjalnym procesu beatyfikacyjnego biskupa Szelażka, zatytułowana *Biskup Adolf Piotr Szelażek. Niezatarty ślad*. Autor, znając doskonale biografię i twórczość bohatera swojej książki, dość łatwo stworzył kwintesencję tego, co składało się na duchową i intelektualną sylwetkę pasterza łuckiego. Często przytaczane w pracy cytaty z twórczości biskupa Szelażka powodują, że czytelnik ma wrażenie, jakby przemawiał do niego sam bohater tej pracy. To ogromny walor książki księdza Zagórskiego. Składa się ona ze wstępu, trzech rozdziałów oraz solidnie zebranej bibliografii.

W pierwszym rozdziale – najobszerniejszym, zatytułowanym *Tłumacz prawd Bożych*, Autor omawia kolejno następujące zagadnienia z uprawianej przez biskupa Szelażka teologii: chrystologię, naukę o Eucharystii, prymat papieski, zafascynowanie osobą św. Teresy od Dzieciątka Jezus, istotę życia chrześcijańskiego, kwestie apologetyczne i filozoficzne zawarte w dwóch najważniejszych jego pracach, czyli *Naukach apologetycznych* wygłoszonych w płockiej katedrze, a wydanych drukiem w Warszawie w 1901 r., oraz *Moralnym odrodzeniu świata*, które ukazało się wiele lat po jego śmierci, a dokładnie w 1979 r. Kolejny rozdział pracy został zatytułowany *Powołany do miłości*. Książk Zagórski skoncentrował się w nim na miłości jako głównej zasadzie posługi biskupa Szelażka, która w jego nauczaniu pasterskim jawiła się jako naczelne powołanie i przykazanie, w którym streszcza się całe prawo i która jest fundamentem Kościoła partykularnego, któremu przewodniczył. Uszczegółowienie zasady miłości w życiu Kościoła wołyńskiego Autor ukazał w kolejnych podrozdziałach, opisując nawoływania biskupa o jedność społeczeństwa kresowego, jego troskę o nieszczęśliwych i potrzebujących, starania o właściwe wychowanie młodego pokolenia, a także o kapłanów i seminarzystów podległej mu diecezji. W ostatnim rozdziale, zatytułowanym *Do końca wierny*, została ukazana troska biskupa o ojczyznę, o moralne odrodzenia narodu polskiego, a także świadectwo, jakie pasterz męczeńskiego Wołynia złożył w obliczu wojny, podczas tragicznych doświadczeń jego owczarni w czasie rzezi wołyńskiej oraz w powojennej rzeczywistości.

W pracy ks. Dariusza Zagórskiego poznajemy zarówno kolejne etapy kapłańskiej drogi Adolfa Piotra Szelażka, które stanowiły doskonałą odpowiedź na jego powołanie, rozumiane jako dialog Stwórcy z człowiekiem, jak i „niezatarte ślady” jego drogi, które odżywają w każdym pokoleniu, są aktualne w każdym momencie dziejowym i adresowane są do każdego z nas (s. 4). Ta ich ponadczasowość

wynikała przede wszystkim – jak pisze Autor – z heroicznego cnót, uzdalniającej biskupa Szelażka do ponadprzeciętnej miłości Boga i bliźniego. Stąd osoba i świadectwo jego życia jest dla wszystkich przypomnieniem, że „otaczająca nas rzeczywistość domaga się powrotu do wartości opartych na nieprzemijających prawdach”, a „krzewienie pamięci o ludziach, którzy pozostali im wierni” jest obowiązkiem badaczy przeszłości. Takim człowiekiem był niewątpliwie biskup Szelażek, który zarówno w ostatniej z omawianych prac, jak i w dziesiątkach innych publikacji jawi się współczesnemu pokoleniu jako nieprzeciętny teolog i myśliciel, oddany swej misji i powołaniu duszpasterza i zarazem niezłomny patriota. Stąd można się spodziewać, że nadchodzące lata przyniosą kolejne prace poświęcone tej nietuzinkowej postaci

Review article: Anna Tomasiak, *Social Activity of Bishop Adolf Piotr Szelażek. People – Places – History*, Siedlce 2016, pp. 366; Waldemar Rozyński, *Bishop Adolf Piotr Szelażek in the Bierzgłowski Castle (1946–1950)*, Toruń 2018, pp. 119; Dariusz Zagórski, *Bishop Adolf Piotr Szelażek, Indelible Trace*, Pelplin–Toruń 2021, pp. 120.